

Sammendrag:

Fornuftige følelser?

En studie av utrygghet og oppfattet risiko blant sjåførere i Norge og Frankrike

TØI rapport 1177/2011
Forfatter(e): Aslak Fyhri og Tor-Olav Nævestad
Oslo 2011 21 sider

Bussjåførere er mer utrygge enn andre sjåførere. Dette gjelder både frykten for at de skal havne i en ulykke, og for at skal utsettes for vold og trusler. Dette kommer frem i en spørreundersøkelse blant sjåførere i taxi, lastebil, T-bane og buss. Det er en klar sammenheng mellom hva man har opplevd, og hvor redd man er, derfor er de mest erfarne sjåførene faktisk de som føler mest utrygghet. I studien ble også risikooppfatning sammenlignet mellom norske og franske sjåførere. Franske sjåførere er langt mer utrygge enn norske.

Bakgrunn

En sjåfør på en T-bane og en taxisjåfør har veldig ulike arbeidsmiljøer. Men det er allikevel noe de har felles. Begge to tilbringer mye tid i en del av virkeligheten hvor vi alle vi andre kun er innom i kortere tidsperioder. Deres arbeidssted er vår arbeidsreise. Vi vet etter hvert en del om hvordan folk flest oppfatter det å reise med ulike transportmidler. Vi vet hva de synes er utrygt, og hvorfor. Men hva med sjåførene? Hva er det de oppfatter som utrygt?

I forbindelse med et fransk-norsk forskningssamarbeid (ERA net 13) har TØI i samarbeid med IFSTTAR (tidligere INRETS) i Frankrike studert risikopersepsjon blant profesjonelle sjåførere i transportsektoren. En viktig bakgrunn for dette prosjektet er at vi ikke kjenner til denne gruppens oppfatninger og erfaringer. Hva er det disse sjåførene oppfatter som utrygt? Hva bidrar til at de føler utrygghet? Vi tar også opp igjen tråden fra den tidlige risikopersepsjonsforskningen og studerer forskjellen mellom lekfolk og profesjonelle. Er det slik at de forskjellene man tidligere har funnet mellom disse gruppene også finnes når man studerer risikopersepsjon på arenaer hvor vi alle ferdes?

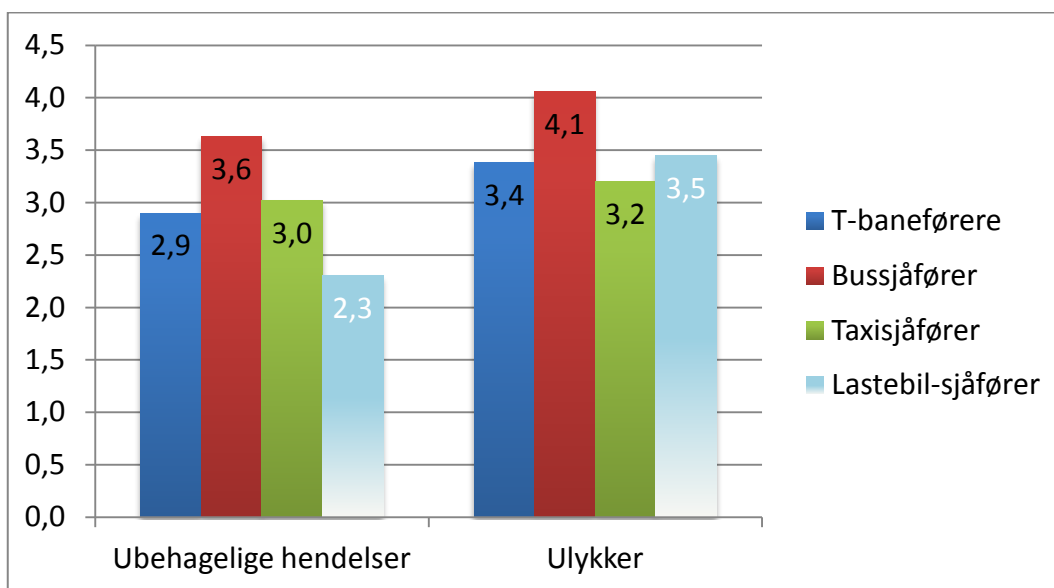
Metode

Undersøkelsen ble gjennomført som en survey blant 482 lastebilsjåførere, taxisjåførere, bussjåførere og T-baneførere. Det er en overvekt av menn og av eldre sjåførere blant dem som har deltatt. Dette reflekterer trolig sammensetningen av populasjonen av sjåførere.

To typer risiko

Det første man tenker på når man snakker om risiko og transport, er trafikkulykker. Men på mange transportmidler er det ikke ulykker folk er mest bekymret for, men såkalte ubehagelige hendelser. Disse passasjerene vil være mer bekymret for å bli ranet, slått ned eller trakassert på annen måte. Selv noe så "uskyldig" som å havne ved siden av en full mann kan oppleves som ubehagelig. Sjåførene ble derfor først bedt om å angi (på en skala fra 1 til 7) sin frykt for at det skulle skje en ubehagelig hendelse, og sannsynligheten for at noe slikt skulle skje. Bussjåførere er mest utrygge for at noe slikt skal skje, mens lastebilsjåførere er minst utrygge (figur 1). Også når det gjelder ulykker, ser vi at bussjåførere er mest utrygge, mens T-banesjåførere er minst utrygge. Vurderingen av sannsynligheten for at noe skal skje, følger det samme mønsteret.

Hva skyldes så disse forskjellene? Et mulig spor er å se på hva sjåførene faktisk har opplevd av ulike typer hendelser. Generelt sett ser vi at det er flest bussjåførere som har opplevd ulike former for trusler. Taxisjåførene rapporterer på den annen side færre ubehagelige opplevelser enn de andre. Så mange som 70 prosent av T-banesjåførene har vært vitner til hærverk eller trakassering av passasjerer, og 43 prosent har observert branner eller røykutvikling. Det kan altså synes som om de som opplever flest hendelser, også er mest utrygge.

Figur 1: Opplevd utrygghet for å oppleve en ubehagelig hendelse (ran, trusler, vold etc) og en ulykke. 1: ikke i det hele tatt, 7: i stor grad. Gjennomsnitt.

Når det gjelder ulykker, er bildet litt annerledes. T-banesjåførene, som er minst utrygge, rapporterer flest ulykker. Så mange som 17 prosent av disse har vært involvert i en ulykke med personskade i løpet av de siste tre årene. Det kan synes som at sjåførene rapporterer at de er mye involvert i ulykker. 16 prosent av bussjåførene og 12 prosent av taxisjåførene har vært i en personskadeulykke i løpet av de siste tre årene. Et tilsvarende tall for vanlige bilister ligger på ca 3 prosent. Men vi må huske på at disse sjåførene kjører mye lenger enn vanlige bilister. Tar vi hensyn til dette, har de faktisk langt lavere risiko enn privatbilister.

Årsaker til utrygghet

Sjåførene ble spurt om hva som gjør at de føler seg utrygge i jobben. Blant buss- og lastebilsjåførere er det andre trafikanter som er den største kilden til frykt. Blant taxisjåførere er det ruspåvirkede sjåførere som skaper størst frykt, med fulle passasjerer som en god nummer to. T-banesjåførene synes at ungdomsgjenger og taggere er den faktoren som bidrar mest til utrygghet.

De ulike sjåførgruppene skiller seg fra hverandre på alle bakgrunnsvariable (alder, kjønn, erfaring, utdanning, arbeidstid og opprinnelsesland). Dette må vi ta hensyn til når vi skal se på hvilke faktorer som betyr noe for risikopersepsjon, og for å se på forskjeller mellom sjåførgruppene. Vi har derfor gjennomført en multippel regresjonsanalyse. Resultatene av denne analysen viser effekten av hver enkelt variabel, når alle andre forhold er konstante.

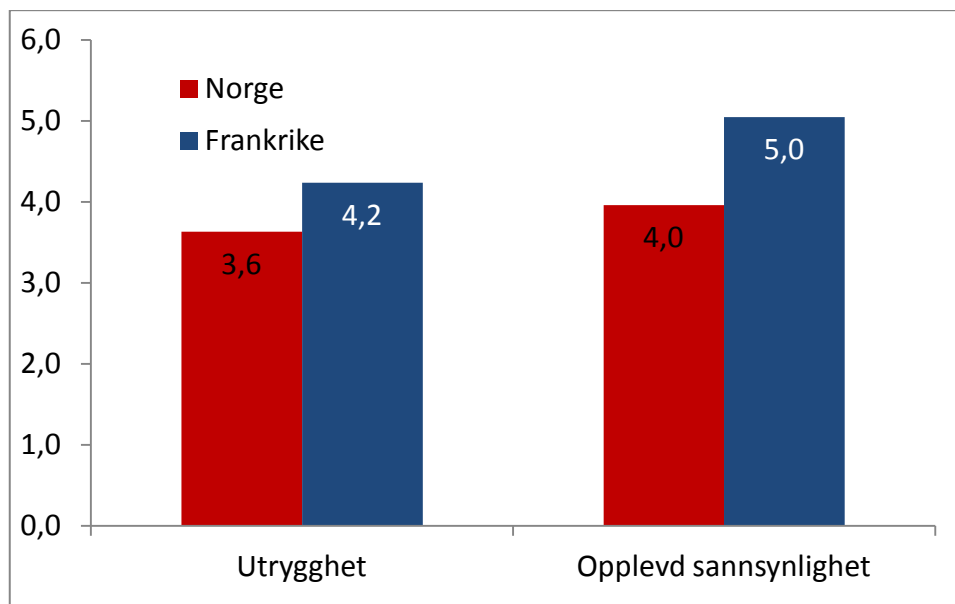
Hvis vi først ser på hva som fører til bekymring for *ubehagelige hendelser* i arbeidet, ser vi at det eneste som kan bidra til å forklare dette, er om man er bussjåfør, og om man har opplevd en slik hendelse tidligere. Om man har opplevd noe er den klart viktigste variabelen (to ganger så viktig som om man er bussjåfør). Denne analysen viser altså at det er noe ved det å være bussjåfør som skaper større frykt hos dem enn blant andre sjåførere, utover det at de har hatt flere ubehagelige hendelser enn de andre sjåførene.

Når vi ser på hva som forklarer bekymring for *ulykker* i arbeidet, er det flere variabler som bidrar. Igjen betyr det noe om man er bussjåfør, og om man har opplevd en ulykke tidligere. Men også erfaring, om man kjører på kvelden og om man er lastebilsjåfør, betyr noe (de er mer utrygge).

Jo mer erfaren en sjåfør er, desto mer utrygg er han for at en ulykke skal skje. Samtidig er altså de yngste mer utrygge enn de eldre. Variablene alder og erfaring drar altså "i hver sin retning". Hvorfor det er slik, er vanskelig å si noe om, særlig med tanke på at man skulle forventet at økt alder fører til økt utrygghet, ut fra en populær antagelse om at ungdom opplever risikoen som lavere enn eldre sjåførere. En mulig forklaring er at de yngste sjåførene kjører til tider og på steder som er mer risikofylte enn de eldste.

Norske og franske sjåførere

Som en egen del av prosjektet ble svarene fra de norske bussjåførene sammenlignet med svar fra 820 bussjåførere fra Paris. Denne sammenligningen viste at selv om de norske bussjåførene kunne rapportere om relativt mange ulykker og ubehagelige hendelser, var dette ingenting sammenlignet med de franske sjåførene. Så mange som halvparten av disse hadde vært involvert i en ulykke med personskade i løpet av de siste tre årene, og hele 80 prosent hadde blitt utsatt for vold/voldstrusler. Dette ga naturlig nok utslag i langt høyere skåre på spørsmålene om bekymring enn det vi fant i den norske undersøkelsen.

Figur 2: Opplevd utrygghet og sannsynlighet for å oppleve en ubehagelig hendelse (ran, trusler, vold etc). 1: ikke i det hele tatt, 7: i stor grad. Bussjåførere i Norge (N=100) og i Frankrike (N=820). Gjennomsnitt

Lekfolk og profesjonelle

En viktig del av prosjektet var å sammenligne oppfatning av risiko mellom profesjonelle og vanlige mennesker. Er det sånn at de er mer robuste enn oss, siden de er blitt herdet gjennom jobben sin? Eller har de sett så mye at de er blitt skremt? For å kunne gjøre en slik sammenligning har vi spurt sjåførene om hvordan de bedømmer risikoen for *en reisende* på en rekke transportmidler (vi ser altså her bort fra hvordan de opplever jobben sin). Det samme spørsmålet er stilt i en undersøkelse blant befolkningen i Oslo og Kristiansand. Bussjåførene er den gruppen som anser risikoen for høyest, mens lastebilsjåførene opplever den som lavest. Alle sjåførgruppene mener risikoen er høyere enn det passasjerene i Oslo og Kristiansand gjør. Det samme bildet finner vi når vi ser på ulykkesrisiko, med noen små forskjeller. Sjåførene er altså mer bekymret enn vi andre er. Denne bekymringen har de på sin egen arbeidsplass, men den har også smittet over på andre transportmidler de reiser med.

Sjåførere som frakter passasjerer er altså langt mer bekymret for å reise enn det publikum er. Da må det sees på som et lite paradoks at den største kilden til bekymring for disse sjåførene nettopp er passasjerene de frakter.